

Malmok Dombóváron

1.

A malomipar az egyik legrégebb és legfontosabb iparág volt Dombóváron. A lakosság helyi szükségletének kielégítésére állandóan működtek itt malmok. A legrégebbi amiről tudunk, a török időkből maradt vissza romos és használhatatlan állapotban. Erre az 1692. évi Kelcz Mihály-féle összeírásban találunk utalást: „Oppidum Dombó. Vagyon az Berken egy Pusztá Malom hely, az holott azelőtt a Töröknek Malma volt.”

A XVIII. század első felében készült összeírásokban nem találunk Dombóváron malmokat. Az adatok hiányának nem csak a háborús pusztulás volt az oka. Dr. Szilágyi Mihály szerint: „Hogy mennyi volt akkoriban a malmok száma, azt pontosan nem lehet megállapítani, mert azokat csak akkor vették jegyzékbe, ha nem a földesúr, hanem a község tulajdonában állt.” Majd utal egy malomra: „Ugyanannak az uradalomnak a túskepusztai malmát az uraság hozatta rendbe és harmados molnárnak adta bérbe. A jövedelem kétharmada az uraságé.”

1752-ben írták össze először a megyében az uradalmi malmokat. Az összeírás Dombóváron 3 malmot tüntetett fel: Ivanus Fekete és Franciscus Molnár malmát, valamint a Dominales malmot. A Fekete malomról az összeírás megjegyzi, hogy a Kaposon volt. A Kaposon volt malmokat a folyószabályozás során a Kaposvizet Levezető Társulat szüntette meg 1825-35 között. A XIX. század elejétől egyre szervezettebben kerülnek a vízimalmok a kis patakokon is külön malomcsatornákra.

A malmok számát alakító tényezők közül a legfontosabb a lakosság száma, ha a meghajtóerő (pl. a patak) jelen van és a gabonatermesztés színvonala megfelelő. Dombóvár lélekszáma a XIX. század végéig igen lassan fejlődött: 1742-ben 263, 1831-ben 1369, 1869-ben 1945 fő, ugyanebben az évben Újdombóvár lélekszáma 2220 fő.

Közvetlenül a szabadságharc leverése után a katonai raktárak részére jelentést készített a megyefőnökség. A jelentésnek tartalmaznia kellett, hogy milyen messze vannak a malmok Földvártól, Dombóvártól, Bonyhádtól és Ozorától. „Dombóvár: Jól-lehet környékén több malom van, de csak flachméhl őrlésére alkalmasak, és a környező hercegi pusztákon állnak, közülük a Konda pusztán álló a legjobb, és egyúttal a legközelebbi is mivel csak fél mérföld távolságra fekszik Értény, Eledény (Edelény) pusztán. Továbbá a szántói 2 ¼ mérföldre, és végül a Battae-i Somogy megyében 1 ¼ mérföld távolságra.”

A lélekszám növekedésével együtt fejlődött a malomipar. 1863-ban 8 patakmalom működött Újdombóváron 9 kőre, összesen 20 osztrák mérő teljesítménnyel, ami a mai súlymértékkel kb. 920 kg-nak felel meg. Ez néhány év múlva már kevésnek bizonyult. 1869-ben 6 vízimalom mellett 2 gőzmalom is található, teljesítményük közel 5400 kg/nap. A két gőzmalom Döry tulajdon. Újdombóváron Döry Józsefnek 3 járatú, Döry Jenőnek 4 járatú gőzmalma üzemelt. Az eddigi malmok mind újdombóváriak voltak. Az első ódombóvári malom, amelyet a XIX. századi jelentésekben találunk egy száraz malom, tulajdonosa Bodó Imre. Nevével többet nem találkozunk a jelentésekben, de szárazmalmot sem találunk többet.

2.

A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara az 1892. évi jelentésében már gőzmalmot is jelez Dombóváron. Ezt a gőzmalmot id. Ivanich Antal építtette az 1880-as évek elején, a mai Árpád utcában (1900-ig Országút, majd 1909-ig Malom utca volt a neve). A vezetését először leánya, majd idősebb fia végezte. 1911-ig volt a tulajdonában, majd eladta Tomanovits Ernőnek és társának. 1912 februárjában leégett a malom. Ezután vette meg Vargha József, aki a kadarkúti Veégh malom tulajdonostársa és Veégh Etelka férje volt. 1925-ben a malmot átalakították, fejlesztették, hogy vámörlést is tudjon végezni. A malom a későbbiekben is a Vargha család tulajdonában maradt, egészen az 1949-es államosításig. Az államosítás után a malmot leszerelték és az épületet más célra hasznosították. Volt a Fémtömegcikk-gyártó Vállalat telephelye, ÁFÉSZ raktár stb. Az 1980-as években bontották le, ma már nem látható.

A háború és az infláció nem kedvezett a malmoknak sem, nehéz helyzetbe kerültek. Egyre több malmot adtak el, vagy zártak be. A malmok nehéz helyzetére utal a két molnárgyűlés is, amit Dombóváron tartottak. 1923-ban Somogy-, Tolna- és Baranya megyék molnárai vettek részt a gyűlésen, melyen egy memorandumot dolgoztak ki, melyben követelik a malmok teljes szabadságát. Az 1924-es molnárgyűléshez csatlakoztak Zala megye molnárai is, és tiltakoztak a malmok kedvezőtlen forgalmi adózása ellen.

Ilyen körülmények között meglepő, hogy új malmok építésére sor került. Az I. világháború után épített vagy bővített malmok közül a legjelentősebb az újdombóvári herceg Esterházy hengermalom. A malom egykori burgonya és kukoricaföldre épült, amit fel kellett tölteni. A malomépitést a hercegi uradalom önerőből végezte. A malom háromemeletes, mellé épült egy kétemeletes gabona- és lisztraktár, melyet a malommal vashíd köt össze. A gabonaraktár mellett vasbetonból silót építettek. Ezek a silók 100 vagonnyi liszt és 200 vagon gabona befogadására voltak alkalmasak. A liszt- és gabonaraktárakat a budapesti Pittl és Brausewetter cég készítette vasbetonból. A malom gabonatisztító- és szitálóberendezéseit a budapesti Wörfner gyár szállította, a gépezetet Röck István gépgyára készítette. A gabonaszállításra iparvágányt építettek, és önálló villamosenergia-központtal is rendelkezett az üzem, amely nem csak a malom, de a hozzá tartozó lakóépületek világítását, sőt a közeli faaprító telepet és a téglagyárat is ellátta villamos energiával. Így nem csak az uradalom gabonatermését tudták megőrizni, hanem más gabonaszállítmányok feldolgozására is vállalkoztak. A teljesítménye az induláskor napi 300 mázsa volt. Az egészségügyi vizsgálat is kifogástalannak tartotta a malmot, úgyszintén a hozzá tartozó munkáslakásokat is. A hengermalom avatásán 1925. január 15-én megjelent herceg Esterházy Pál is.

A megye legszebb és legmodernebb malomtelepe alakult ki Dombóváron. A malom teljesítménye azonos a bonyhádi és dunaföldvári malmok teljesítményével, azokat azonban kiegészítő létesítményekben – energiatelep, raktárak, iparvágány – messze meghaladta. Vasbetonsiló-rendszerű gabonaraktára akkor a megyében csak a dombóvári malomnak volt. Erőtelepe megyei viszonylatban egyedülálló, sokoldalú fejlesztés lehetőségét kínálta. Nem ismert a beruházási költsége a malomtelepnek, inflációs időkben nem lehetett egyszerű előteremteni. A dombóvári Esterházy malom építése mindenképpen része a nagybirtokos nemesség tőkessé válásának.

3.

A vízimalmok közül azok maradtak meg, amelyeknek lehetőségük volt a meghajtóerőt növelni. 1942-ben 34 vízimalom volt a megyében. Az újdombóvári 6 vízimalomból ekkor már csak egy működött.

1938-ban bevezették a hadi gazdálkodást, a háborúba való belépés után a malmok helyzete is fokozatosan romlott. A dombóvári malmok az átlaghoz képest még jó helyzetben voltak. A Vargha-malom 80 %-os, az Esterházy-malom 60 %-os kihasználtsággal működött.

A felszabadulás utáni első jelentés szerint az Esterházy-malom a napi 300 mázsa helyett csak 150-200 mázsát, a Vargha-malom 120 mázsa helyett 50 mázsát tudott teljesíteni. A Vargha-malom 1945 januárjától a szovjet hadsereg részére végez őrlést. Ez az állapot csak márciusig tart. Az Esterházy-malom még szeptemberben is a szovjet hadsereg ellátására őrl.

Elérkezünk az államosításhoz. A telekkönyvi hatóság az Újdombóvár 1. számú tulajdoni lapon 1949. június 23-án jegyezte be, hogy a volt hitbizományi ingatlanok, köztük a malom tulajdonjoga a Magyar Államkincstár javára bekebeleztetik. A volt igazgató, az államosításkor már 67 éves Láng Alajos segítsége nélkül az új vezetés nehezen boldogult volna. Láng az a típusú vezető volt, aki az üzemnek minden adatát, kapcsolatait, tennivalóit fejből tudta és ezt a tudását az új vezetés rendelkezésére bocsátotta.

A Vargha malom államosítása hivatalosan az 1949. december 28-i államosítások során történt. Ténylegesen – az akkor már állami Esterházy-malom vezetőinek közreműködésével – már néhány héttel előbb állami kezelésbe vették. A hatóságok az államosítás előtt különféle szabálytalanságok miatt őrizetbe vették az üzemvezetőt, az adminisztrátort valamint egy almolnárt, és a malmot 1949 novemberében leállították. A dolgozók 2-3 hónapig az Esterházy-malomtól kapták a fizetést.

Az Esterházy-malom új vezetőségének első ténykedései közé tartozott a malom kapacitáskihasználásának növelése. A vízimalmok és uradalmi (Dőry néven jegyzett) kismalmok már korábban beszüntették működésüket, a Vargha-malom még az év végéig üzemelt.

Itt emlékezünk meg néhány dombóvári lakosról, aki bár nem Dombóváron, de malom tulajdonos volt.

Deutsch Zsigmond 1892-ben már egy gőzmalom tulajdonosa volt Inám-pusztán.

Ugyancsak Inám-pusztán volt gőzmalma 1915-ben Strasser Henriknek (valószínű azonos malomról van szó)

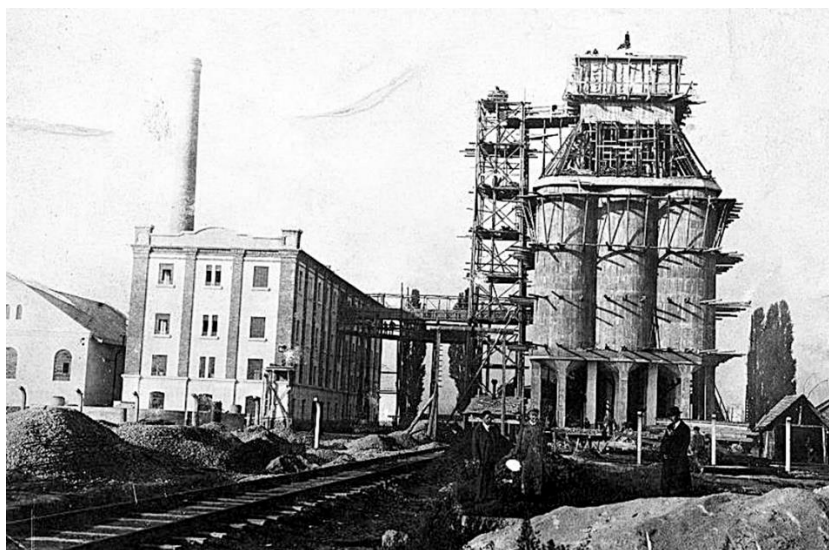
Rothermel Henrik Hidasbonyhádon rendelkezett egy vízi- és dieselmotoros meghajtású, ötfjáratú malommal 1920-ban.

Halmos Henrik nagybérő Jánosházán volt résztulajdonosa egy nagyobb malomnak.

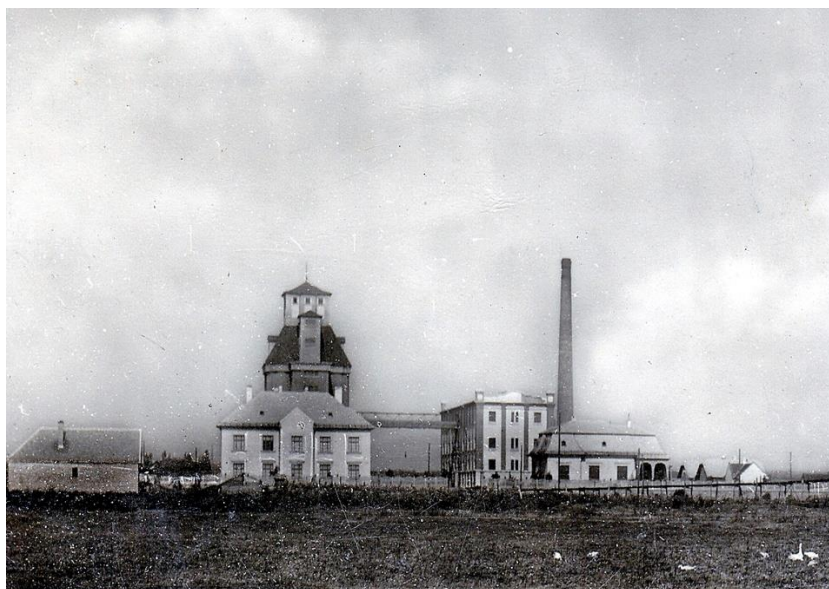
Ivanich Antal Batéban örökölt egy gőzmalmot.

(Forrás: Tanulmányok Tolna megye történetéből 11. 1987. (pp. 344-430. ADT), Tolna megyei Levéltári Füzetek 4. (pp. 145-168 ADT), és az alábbiakban közölt cikkek.)

4.

**A herceg Esterházy hengermalom az építése idején.
(Forrás: Fortepan 14042, adományozó: Erky-Nagy Tibor)**

**A malom a lakóépületekkel.
(Forrás: DRSzN fb. csoport)**

Az idézett cikkek és írások időrendben, a megjelenés szerint lettek leírva.

Budapesti Hírlap 1893. július 02. (13. évfolyam 180. szám p. 14. ADT)

Malomtulajdonosoknak!

Ajánlom az általam összealkotott és szabadalmaztatott őrlőkészülékemet, mellyel a napi használatra egyszeri felöntéssel a leggazdaságosabb liszt állítható elő. A szerkezet munkaképessége óránként 450-500 klgr. Hajtásához 10-12 lóerő kívántatik, mely lehet víz, gőz vagy bármi. – A lisztek osztályozása a lehetőleg egyszerűbb módon I-től VIII-ig tetszés szerinti mennyiségben eszközölhető. Időben és kiadásban 25-30 %-ék, kézimunkaerőben pedig 80-90 %-ék takarítható meg.

Régi berendezések átalakíthatók, s ott, hol az egyes szerkezetek megvannak, az eredményhez mérve aránylag csekély költséggel eszközölhetők. Ezen átalakításokat valamint új malmok berendezését is, teljes garancia mellett elvállalom.

Érdeklődőknek csupán a postabér megtérítése mellett, liszt mintákat kívánatra készsággel küldök.

Dombóvár, Tolnamegye.

Tisztelettel *Ivanich Antal*, gőzmalom-tulajdonos.

Dombóvár és Vidéke 1912. február 18. (12. évfolyam 7. szám p. 3.)

Leégett a malom.

Kedden éjjel 2 óra felé tűzi láрма verte fel a csendet. A gőzmalom égett hatalmas lángokkal. Az égre csapó tűznyelvek messze vetették irtózatot fényüket, az egész város – különösen a malom körüli rész és a Hunyadi-tér mintha vérrel világított lett volna. A veszedelem helyére sietők már teljes égésben találták az egész épületet a berendezéssel és gépekkel együtt, melyek aztán el is pusztultak oly tökéletesen, hogy csak a puszta falak meredeznek ma már kormosan az ég felé. – Az épület a terjedelmes telek közepén keresztbe volt építve és magában foglalta a gépházat, a malomhelyiséget és lisztraktárt, valamint a régi gőzfürdő helyén berendezett szatócsüzletet. A tűz a gépházban keletkezett és csudálatos gyorsasággal futott végig az egész épületen mindent martalékul véve, kivéve a boltberendezést, mert azt mielőtt a tető beszakadt volna, néhányan Szabó Jenő, Horváth József és Herr János segítségével igen hamar kiüresítették. Mire készen voltak a kihordással, a helyiség teteje is beszakadt, de szerencsére akkor már senki sem volt benne.

A leégett malom Tomanovics és Társa tulajdona: *alig fél éve vették idősebb Ivanich Antaltól*, aki azt építtette és berendezte. Az épület és berendezése ez év január elseje óta 150,000 koronára biztosítva volt.

Molnárok Lapja 1912. április 27. (19. évfolyam 17. szám p. 629. ADT)

Dombóvári malomvétele.

Veégh István és fiai kadarkuti gőzmalomtulajdonos cégé beltagja: Varga József megvette a Dombóváron leégett Tomanovits és Társa gőzmalom és sütőde-telepét, ahol egy modern kereskedelmi és vámórló malmot szándékszik felépíteni; az előmunkálatok folynak. – A kadarkuti céggel a kapcsolat ezután is megmarad.

Molnárok Lapja 1913. október 18. (20. évfolyam 42. szám p. 1383. ADT)

Haszonbérleti hirdetmény.

A herczeg Esterházy hitbizományhoz tartozó és Tolnamegyében, Uj-Dombóvár község határában fekvő ugynevezett Kis-Kondai malom 1913. november hó 1-től 1919. október 31-ig terjedő hat évre, a herczegi hitbizomány gazdasági felügyelőségének hivatalos helyiségében (Dombóvárrott) 1913. évi október hó 28-án d. e. 10 ½ órakor zárt ajánlatu nyilvános versenytárgyaláson haszonbérbe fog adatni.

Ajánlatok a gazdasági felügyelőségnél legkésőbb 1913. évi október 28-án d. e. nyújtandók be.

A borítékon jelzendő: „Ajánlat a kiskondai malom haszonbérletére.”

Bánatpénzü a beígért haszonbéri összeg 50 %-a az ajánlatok felbontásakor azonnal készpénzben lefizetendő. Elkésve érkezett, vagy kellőképen ki nem állított ajánlatok figyelembe nem vétetnek.

Részletes feltételek a gazdasági felügyelőségnél, a hivatalos órák alatt betekintheők.

Dombóvár, 1913. október 9.

Böölöny Ödön gazdasági felügyelő.

Molnárok Lapja 1916. július 01. (23. évfolyam 27. szám p. 593. ADT)

Posza Béla főmolnár (Dombóvár) ezt a levelet küldi: Kedves szerkesztő úr! Most, hogy előfizetésem megújítom, köszönettel tartozom Önnek a molnárok érdekében tett fáradságáért. Mit is csináltunk volna ebben a bonyolult világban a sokféle rendelettel szemben, utbaigazítás és tanácsadó nélkül? Csekély tehetségemhez képest itt küldök két koronát, mint drágasági pótlékot és ezután így fogom mindig fizetni, illetve évente 14 koronával fogok előfizetni, mert hát ki hallott már olyat, hogy olyan szaklapot és tanácsadót, mint a Molnárok Lapja, 10 koronáért adjanak? Ez ma lehetetlen. Szükségesnek tartom kijelenteni, hogy a szaklapnak a háboru alatti munkája megfizethetetlen és egyetlen szakember sem nélkülözheti a lapot.

Molnárok Lapja 1917. január 13. (24. évfolyam 2. szám p. 1. ADT)

Tolnamegyei molnárszövetség.

7.

Dombóvárrott a tolnai vasutak góczpontján folyó hó 7-én (vasárnap) lelkes és bizakodó hangulatban gyűltek össze a vármegye molnárai, hogy tanúságot tegyenek a szervezkedésben rejlő erejükről, intelligenciájukról és munkakedvükről. A gyűlést *Vargha József dombóvári gőzmalomtulajdonos* nyitotta meg, mint vendéglátó házigazda, az Otthon-szálloda nagytermében.

... A tisztikar: Elnök: Fekete István (Szekszárd), társelnök: *Vargha József (Dombóvár)*, titkár-jegyző: Gombor Ferencz, a bátaszéki „Király”-malom ügyvezetője.

Molnárok Lapja 1917. július 07. (24. évfolyam 27. szám p. 560. ADT)

Tolnamegyei molnárszövetség június hó 29-én délelőtt 10 órakor Dombóvárrott, az „Otthon”-szálló nagytermébe összehívott szövetségi gyűlésen a következők jelentek meg.

A hatóság részről: Szévald Oszkár, a dombóvári járás főszolgabírója, Illés Gyula, Dombóvár község főjegyzője, a H. T. részéről: Pajor Gyula, a szekszárdi kirendeltség vezetője. A szövetség részéről: *Vargha József társelnök(Dombóvár)*, Gombor Ferencz szövetségi titkár (Bátaszék), Csik József (Bonyhád) . . . . .

A gyűlést *Vargha József társelnök* nyitotta meg. Meleg hangon üdvözölte a jelenlévőket és köszönetét fejezte ki a hatóság részéről megjelent Szévald Oszkár főszolgabíró, Illés Gyula főjegyző, a H. T. részéről Pajor Gyula szekszárdi kirendeltség vezetőjének. . . . .

... Vargha József elnök újból megköszönte az összes jelenlevőknek szíves megjelenésüket és kérte őket, hogy szigorúan tartsák meg az össze kormányrendeleteket, hogy se a hatóságnak, se a H. T.-nek ne kelljen senki ellen büntető eljárást fogatosítani. Ezzel a gyűlés véget ért. Gyűlés után bankett volt, amelyen a szövetségi tagokon kívül Illés Gyula dombóvári főjegyző és Pajor Gyula, a H. T. szekszárdi kirendeltségének vezetője is résztvettek.

Molnárok Lapja 1919. június 28. (26. évfolyam 26. szám p. 256. ADT)

Eljegyzés.

Vargha Irénkét (*Vargha József dombóvári gőzmalomtulajdonos leányát*) eljegyezte Büchler Viktor Budapestről. Gratulálunk az örömszülőknek!

Molnárok Lapja 1920. február 28. (27. évfolyam 9. szám p. 88. ADT)

Baranyamegyei malombérlet.

Rothermel Henrik dombóvári lakos hidasbonyhádi vízi- és Dieselmotoros ötjáratu malmát bérbe vette Maurer Rezső kispesti lakos, aki a malmot sógorával Paczona Gyula főmolnárral együtt fogja vezetni.

Molnárok Lapja 1921. június 15. (28. évfolyam 24. szám p. 299. ADT)

A molnárok elnökségi ülése.

F. hó 10-én az Országos Iparegyesületben tartották meg a kontingentálásra vonatkozó megbeszélésüket az Országos Molnáregyesület szervei.

A gyűlésen hivatalosan az alábbi vármegyei molnárszövetségek voltak képviselve:

. . . . Tolnamegye: *Vargha József, Fekete István, Pajor Gyula.*

Molnárok Lapja 1921. július 16. (28. évfolyam 29. szám p. 363. ADT)

„Malomellenőrök szakértelme” czimen a „M. L.” június 11-iki számában cikk jelent meg, mely rólam és öcsémről valótlanosságokat tényként szögez le. – Az 1914. évi XIV. t. cz. 20. §-ára való hivatkozással kérem igen tisztelt szerkesztő urat, szíveskedjék nagybecsű lapjában az alábbi helyreigazítást közzétenni:

„Június első napjaiban Tahy Elemér malomellenőrrel együtt *Vargha József dombóvári malmában tartottunk vizsgálatot, amikor lefoglaltunk 50 kg. búzát, mint tanusítványon felüli tételt, több tanusítványt, melyeknek szelvényeit a malomtulajdonos nem tartotta szükségesnek a feleknek kiadni, kifogásoltuk azt, hogy a már több napja a malomban lévő termények tanusítványai vámkönyvbe bevezetve nincsenek s a 44.000. sz. miniszteri rendeletre való hivatkozással, az őrlési sorrendet is kifogásoltuk.*

Valótlanság az, mintha a vizsgálat alkalmával a malomport korpának néztük volna, illetve csak Büchler ur magas nivóju előadása után tudtuk nehezen megérteni, hogy az tényleg korpa. Fentiek hitelességét a szekszárdi GOK. kirendeltség irattárában elhelyezett hivatalos jegyzőkönyv igazolja.”

Tahy Béla.

(A cikkben említett Büchler ur, *Vargha József* veje és üzlettársa.)

Molnárok Lapja 1923. április 28. (30. évfolyam 17. szám p. 219. ADT)

Követendő helyes iránynak tartom, hogy a molnárság végre követelje meg a kormánytól – bármi áldozatok árán, - hogy az állam valósítsa is meg azt a sokat emlegetett egyenlő teherviselés elvét és az őrlési adó végrehajtásánál ne azt nézze, - legtöbbször téves számítások alapján, - hogy a molnárnak mennyi keresetének szabad maradni életfenntartásához, mert úgy látszik, a malomcikkék pótlására ennek a keresetnek már nem szabad kiterjednie, hanem rójjon a molnárra is csak olyan adókat, mint az asztalosra, gépgyárosra és a többi iparágakra.

Az adó kivetésének módozatát illetőleg többfélét lehetne proponálni, mindenesetre azt kell választanunk és a kormánytól kikövetelnünk, amelyeket a molnárra nézve a legsimábban, minden surlódás és különféle ellenőrzési molesztálás nélkül lehessen végrehajtani. Ez a mód

lehet akár ismét kontingens, de nem olyan, mint az elmúlt kétévek voltak, amikor a molnár az ellenőrzéssel járó kellemetlenségektől való félelmében az utolsó ingét is aláírta és most nyakig adósságban nyög, mert az állam részére kell olyan tételek után a vámot megvenni és beszoigáltatni, amiket sohasem keresett meg és nem is fog megkeresni. Tehát kontingens alakjában, véleményem szerint a tavalyi, vagyis az 1922/23. évi kontingensnek legfeljebb egynegyedrészét lehet a molnárságra teherkép kiróni.

Egy másik módozat, amit ajánlhatnék, az volna, hogy vagy a községi vagy a megyei hatóság vagy pénzügyőrség részéről tartassanak nyilván havonta, az illető malom munkanapjai, vagyis hogy a malom havonta hányszor 12 órát volt üzemben és így aztán az őrlőképessége és berendezése után legyen megadóztatva oly arányban, mint minden más iparág. Teszem fel, ha a malom egyhónapban 20 nappali üzemet végzett, akkor – átlagban 12 órát véve egynapi üzemnek, napi 50 q őrlőképességgel abban a hónapban 1000 Mm-t dolgozott fel és ennek 10 %-át, vagyis 100 q-t vámul keresett meg, tehát e 100 q 3-5 %-a legyen adóban kiróva, ami havonta 3-5 q gabonát tesz.

Ezt az adót ugyan a magas kormány bizonyára kevesli, de végre már tegyük érthetővé az illetékes tényezők előtt, hogy eddig a becsületes munkánk keresményét elvették tőlünk és abból nekünk éhbért utaltak ki, most megköveteljük, hogy keresményünk megmaradhasson és abból mi magunk a törvényesen megállapítandó kulcs szerint az egyenlő teherviselés alapján róhassuk le az adót. Adót fizetnünk kell, azt jól tudom és egy kartársam sem fogja ez alól magát kivonni, de mi eddig nem adót fizettünk, hanem feláldoztuk egészségünket, keresetünket, üzemeink épségét, sőt megtakarított tőkénket is, csak azért, mert Térffy úr Őexellenciája állítása szerint ötezer molnárt könnyen kézben tarthat s így könnyű szerrel biztosítja az ellátatlanok szükségletét. Hogy ez igazságos-e így, vagy sem, arról nem nyilatkozott, de ennek a kérdésnek súlyos voltát, azt hiszem, mi mindnyájan átérezzük.

I. Állapítsa meg az elnöki gyűlés, hogy a molnárság a jövő őrlési évadra nemcsak, hogy a tavalyi terheknél nagyobbakat (pl. teljes ellenőrzés stb.) nem tud vállalni, hanem még az elmúlt év kontingensében kikötött mennyiséget sem tudja beszoigáltatni.

II. Az első pontban megállapított tény adassék az illető kormányzati tényezők tudomására és amennyiben a kormánynál ez nem találna teljes megértésre, hivassék össze az országos molnárgyűlés a teendők megvitatása végett és onnan forduljanak a nemzetgyűléshez.

(Dombóvár)

Vargha József

Molnárok Lapja 1924. március 08. (31. évfolyam 10. szám p. 129. ADT)

Az Esterházy hercegi uradalom malomépítései a mostan még bérben levő birtokoknak bérleti lejárta után lesznek aktuálisak. Ezek részben már a jövő évben, részben 2-3 év alatt visszakerülnek az uradalom házi kezelésébe. A Dombóvárott épülő napi tíz waggon búza, 5

waggon rozs fölőrlését végző malom (a vasutállomás mellett) összes gépei megvétettek 1 ½ év előtt, valamint a malom mellett dolgozó tészta- és kekszgyáré is.

Molnárok Lapja 1924. július 05. (31. évfolyam 27. szám p. 372. ADT)

Dombóvári új malom.

A dombóvári vasúti állomással szemben, az állami talpfatelítő-telep mellett hatalmas épületben nyert befejezést a *herceg Esterházy-hengermalom*, melynek tulajdonosa herceg Esterházy elsőszülöttségi hitbizomány, igazgatója Láng Alajos, a Pesti Hengermalom volt főtisztviselője. A malom búza- és rozsőrlésre van berendezve és a hercegi uradalom termésének egy részével is bőven alimentálva van. A gőzgépet most szerelik, a Wörner-gyár által szállított mintaszerű malomberendezés csak a beőrlésre vár. A malom vámőrléssel nem foglalkozik.

Molnárok Lapja 1924. július 12. (31. évfolyam 28. szám p. 386. ADT)

Dombóvári új malom.

Megírtuk lapunk f. hó 5-i számában, hogy a *herceg Esterházy hitbizomány Dombóváron új malmot épített*, amely vámőrléssel nem foglalkozik. A malom igazgatóságától nyert értesülésünk szerint a malom vámőrlést is fog végezni.

Molnárok Lapja 1924. augusztus 30. (31. évfolyam 35. szám p. 486. ADT)

Az automatikával a malmászatban elsőnek az 1890-es évek vége felé találkoztam Magyarországon. Idősb Ivanich Antal dombóvári gőzmalomtulajdonos, fonói uradalmi főgépész állított egymás fölé 2 drb 21-es hengerszéket. Egyik a másiknak adta át az őrleményt, végül egy kővel összekötve végzett. Ezt a kombinációt annak idején szabadalmaztatta. Nem hiszem, hogy megérte azt, bár ő a saját telepén és a fonói uradalmi malomban hosszabb ideig elég kedvező anyagi sikerrel használta. Ma már még gondolatnak is abszurd, csak mint történelmi adat érdemes a följegyzésre.

Tolnamegyei Újság 1924. október 11. (6. évfolyam 41. szám p. 4. ADT)

Hivatalvizsgálat.

Az Esterházy hercegi hitbizomány kormányzója, Soós Géza gazd. főtanácsos és ügyvezető tanácsosa: Szolnoky Dezső kormányfőtanácsos a múlt héten a dombóvári hercegi hivatalokat és uradalmakat felülvizsgálták és az ott tapasztaltakért a hivatal- és üzemvezetőknek megelégedésüket nyilvánították. Az uradalmi kormányzó tanács két tagja megtekintette a közeli hetekben meginduló hengermalmot, fatelepet, bejárták a tolnai és

baranyai házikezelésű gazdaságokat és intézkedéseket tettek az október hó elsején felszabaduló 1600 kat. holdas csobokai bér gazdaság átvételére.

Molnárok Lapja 1925. május 02. (32. évfolyam 17. szám p. 305. ADT)

Hengerszíták eladók. Szerelés folytán feleslegessé vált 5 db. 5 méteres és 2 db. 2 méteres hasábszita, komplett, bevonat nélkül is, kedvező áron eladó. Május 20-ig üzemben megtekinthető. *Vargha-gőzmalom, Dombóvár.*

Molnárok Lapja 1925. december 19. (32. évfolyam 51. szám p. 904. ADT)

Somogyban a vasúti fővonal mentén eladó 1 háromhengeres gőzmalom. Esetleg földbirtokért elcserélhető. A lakás 6 szobás, hozzá 4 hold kert és gyümölcsös. Érdeklődők forduljanak a Dombóvári Villamostelephez, Dombóvár (Ivanich).

Pécsi Napló 1926. október 26. (35. évfolyam 243. szám p. 5. ADT)

Nyolcvanhatmilliós sikkasztás a dombóvári Esterházy-malomban.

Gittling Mihály, a herceg Esterházy-uradalom dombóvári henger malmának a pénztárosa a múlt évi augusztus hótól kezdve hamis adatokat írt be a pénztárkönyvbe, egyes bevételeket nem könyvelt el, míg a befolyó összegeket kevesebb értékben számolta el. Az így előálló pénzkülönbözetet pedig a saját céljaira fordította. Több mint egy esztendeig tartott ez a bűnös manipuláció, míg egy szép napon az ellenőrző vizsgálat megállapította Gittling Mihály hűtlenségét. A rovincsolás során kiderült, hogy Gittling 57 esetben károsította meg a malmot, amelytől 86,300.000 koronát sikkasztott. A megtévedt embert letartóztatták és beszállították a szekszárdi fogházba. – Gittling kihallgatása alkalmával bűnösségét beismerte.

Pesti Napló 1927. augusztus 14. (78. évfolyam 184. szám p. 4. ADT)

... Három év előtt, mikor Fiume még csak messzifekvő álom volt, a herceg óriási műmalmot építtetett Dombóvárrott.

- Ha viszonyok javulnak és Magyarország ismét barátságos viszonyba kerül Olaszországgal, nekünk meg kell kapni Fiumét, vagy legalább szabad kikötőnk lesz az Adria partján, - mondotta a herceg. – Erre az időre készülnünk kell. Fel kell építeni a műmalmot, olyan mértékben, hogy az egész Dunántul termelését felvehessük. Budapesttel szemben kétszáz kilométeres szállítási előnyünk lesz a külföld felé. Ezt az előnyt ki kell használnunk.

Ma, mikor a herceg számítása már bevált, makaróni és kekszgyárral akarja felszerelni a dombóvári henger malmot, hogy kiszorítsa az olasz makarónit és az angol kekszet.

Kis Újság 1927. augusztus 18. (40. évfolyam 187. szám p. 7. ADT)

. . . . A községháza mellett emelkedik a várszerűen épült és festői látványt nyújtó *Esterházy hercegi hengermalom*. Láng Lajos malomigazgatótól megtudjuk, hogy naponta 3 vagon gabonát őrölnek. . . .

Tolnamegyei Újság 1931. február 04. (13. évfolyam 10. szám p. 2. ADT)

A dombóvári bíróválasztás.

Pénteken, múlt hó 30-án folyt le Dombóvárott a községi bíróválasztás aktusa, melyre Kenézy László főszolgabíró Ivanich Antal kormánytanácsost, Rothermel Henrik kereskedőt és Vargha József gőzmalomtulajdonost jelölte. A község lakosságának óriási érdeklődése mellett két szavazatszedő küldöttség előtt indult meg a névszerinti szavazás, amelynek kezdete is Ivanich Antal győzelmét jelezte. . . .

Friss Újság 1931. augusztus 18. (36. évfolyam 186. szám p. 6. ADT)

A dombóvári pékek leszállították a félbarna kenyér árát.

A dombóvári pékek a legtöbbet fogyasztott félbarna kenyér kilogrammját 42 fillérről 38 fillérre szállították le. Ugyancsak a dombóvári malmok a különböző lisztfajták klóját 2-6 fillérrel leszállították.

Molnárok Lapja 1931. szeptember 19. (38. évfolyam 38. szám p. 477. ADT)

Csalás egy dombóvári malom nevében.

Furfangos csaló áldozata lett egy sereg dombóvári gazda. Egy ismeretlen egyén, *mint a helyi malom bevásárlója*, jelent meg a heti piacon és a gabonát mázsánként 2-3 pengővel lefoglalozva, a malomba dirigálta az eladó gazdákat. Azok meg is jelentek a kocsiterhekkkel, a malom raktárában lemázsálták és bárcákat kaptak róla. A készséges csaló összeszedte a raktári jegyeket és a gazdák helyett udvariasan vállalta, hogy a malomirodában „elintézi a többi.” Elintézte olyanképpen, hogy a pénzt felvette és azután a hátsó kijáraton angolosan eltűnt. A később türelmetlenkedő gazdák már csak a csendőrségnek tudták elpanaszolni, hogy mi történt velük.

Molnárok Lapja 1931. szeptember 26. (38. évfolyam 39. szám p. 486. ADT)

Molnárszakértők Tolnamegyében.

A szekszárdi molnárgyűlés a megye területére a következőket választotta meg molnárszakértőül a vegyesbizottságba.: . . . a dombóvári járásban Vargha József és Láng Alajos, ...

Dunántúl 1932. szeptember 27. (22. évfolyam 218. szám p. 3. ADT)

Tolnában is leállnak a malmok.

A vasárnap Szekszárdon tartott gyűlésen négyszáz malom jelentette be a csatlakozását a mozgalomhoz.

A tolnavármegyei malomtulajdonosok szövetsége vasárnap délelőtt Szekszárdon értekezletet tartott, amely a malomtulajdonosok passzív ellenállásához való csatlakozás kérdésében hozott határozatot. Az értekezlet tárgyát Fekete István malomtulajdonos, az egyesület elnöke ismertette, majd Guttmann Sándor egyesületi titkár referált arról, hogy az érdekelt malomtulajdonosok küldöttsége minden eredmény nélkül járt Pesthy Pálnál és Károlyi Gyula gróf miniszterelnöknél a malomrendelet sérelmes intézkedéseinek visszavonása érdekében. *A dombóvári malmok nevében Láng Alajos igazgató szólalt fel, majd a pécsi malmosok képviselőjében Németh Elek számolt be egy molnárküldöttségének Vargha Imre államtitkárnál tett eredménytelen látogatásáról.*

Az értekezlet ezután egyhangúlag elhatározta, hogy a négyszáz tolnavármegyei malom csatlakozik az ismeretes mozgalomhoz, kedden este leállítja üzemét, és alkalmazottait kijelenti az Országos Társadalombiztosító Intézetből is. . . . .

Molnárok Lapja 1933. december 23. (40. évfolyam 51. szám p. 1. ADT)

Láng Alajos, a dombóvári herceg Esterházy hengermalom igazgatója ezt írja:

1. Mivel a malmoknak közös erejük nincsen, nézetem szerint jelenlegi helyzetükön az állam beavatkozása nélkül eredményesen segíteni nem lehet.

2. A bolettarendszer elejtésével, miután gazdasegítségre feltétlenül szükség van, számítani nem lehet, azonban feltétlenül szükséges, hogy a kereskedelmi őrlés rovására túlságosan megduzzadt vámőrlés visszaszoríttassék azon keretekbe, amelyekbe való, amit csak a vámőrlésre jogosultak fejadagjának megállapításával lehet elérni. Ez végeredményben az állam szempontjából elsőrendű fontos pénzügyi kérdés, mert a bolettaalap aktivitása nagy részben a kereskedelmi őrlésből befolyó őrlési adó nagyságától függ.

3. A magyar malomipar jelenlegi sokszoros túlméretezettségben semmiestre sem állhat fenn és igen erős szelekcióra van szükség, melyet azonban csak állami intézkedésekkel lehet elérni. Mint átmeneti intézkedés, a szelekció tartamára a teljes gabona és lisztmonopólium bevezetésére lenne szükség, melynek ideje alatt az egészséges szelekció megtörténhetne.

Molnárok Lapja 1935. február 09. (42. évfolyam 6. szám p. 65. ADT)

Exportmalmok az Országos Molnárszövetségben.

F. hó 5-én délelőtt 10 órakor dr. Temesváry Imre elnöklésével az Ausztriába és a távolabbi külföldre is exportáló malmok képviselői értekezletet tartottak, amelyen megjelentek a győri Back-malom, a szegedi Back-malom, az orosházai, szegedi, hódmezővásárhelyi Tóth-malmok, a mosonszentjánosi Szórády-malom, a szigetvári Fehér-malom, a dombóvári herceg Esterházy malom, a magyaróvári főhercegi malom, az Erdős-malmok, Kovács Mihály és Flamm-malom (Békéscsaba), a gyulai Reisner-malom, a Pipis-malmok, Margit-malom képviselői, ...

Molnárok Lapja 1936. június 27. (43. évfolyam 26. szám p. 306. ADT)

Halálozások.

Fájdalmas csapás érte a tolnamegyei, de az országos molnárságot is Vargha József dombóvári gőzmalomtulajdonos elhunytával. Évek óta kínzó betegség gyötörte, ami miatt nem mozdult ki otthonából és körülbelül 12 év óta nem vehette ki részét a közös molnármunkából, aminek pedig ifjúságában és java férfikorában önzetlen harcosa volt. Az 1902. évi molnárkongresszusnak ő volt a főrendezője, sokáig a Tolnamegyei Molnárszövetség társelnöke. Jó kartárs és képzett molnár volt. Imádott hitvesével mintaszerű házassága volt. A család az alábbi gyászjelentést adta ki:

Özv. Vargha Józsefné, szül. nemes Veégh Etelka és gyermekei, Margit, férjezett szalacsi Szabó Jánosné, Irén, férjezett Büchler Viktorné, fájdalomtól megtört szívvel jelentik, hogy drága jó ura, illetve édesatyjuk, Vargha József életének 66., boldog házasságának 41. évében, f. hó 17-én a halotti szentségek ájtatos felvétele után visszaadta jószágos lelkét Teremtőjének. . . . .

Molnárok Lapja 1936. július 11. (43. évfolyam 28. szám p. 1. ADT)

Büchler Viktor (Dombóvár) ezt a tájékoztatást adja:

A malom jelenleg takarítás alatt áll, de ettől eltekintve, új gabonát még nem hoztak hozzám őrlésre és így annak tulajdonságairól nincs módomban nyilatkozni. A továbbiak során a következőket közlöm:

Az 1935. évi aratásból származó búza- és rozskészletek a környéken most már elenyészően csekélyek. Körülbelül 6-8 héttel ezelőtt az évszakhoz viszonyítva még elég nagy mennyiségben voltak, tekintettel arra, hogy a készlettulajdonosok az 1936. február-március hónapban felszínre került 17 P-ös búzaárral nem voltak megelégedve és készleteiket spekulatív május-júniusra tartották vissza. Tudvalevően ebből kifolyólag nevezettek

körülbelül 3 P árvesztéséget szenvedtek és belátva, hogy tovább nincs mit várni, az úgynevezett vastartalék kivételével készleteiket június végével piacra dobták.

Az ú. n. „fekete”-lisztek forgalma látszólagosan fogy, értve ezalatt, hogy mindig kevesebb és kevesebb azon esetek száma, amelyet az ellenőrzés fel tud deríteni. Nem tudom, hogy ez tényleg az apadást jelenti-e avagy a vele foglalkozók kitanultabb módszerére enged következtetni.

A vámszázalék 1935. október óta búzánál és rozsnál 10 %, darálásnál 8 %.

Speciálisan rossz helyen vagyok Dombóváron, mert ez itt 3 vármegye összeszögelését képezi és pedig Tolna-, Baranya- és Somogyvármegyékét. Dombóváról az öröltető 3.5 km távolságra baranyai malmot, 5 km távolságra somogymegyei malmot ér el és tekintetbe véve, hogy mind a három pénzügyigazgatásnál különböző felfogások uralkodnak, nem kell bővebben magyaráznom, milyen hátrányos helyzetet teremt ez részemre. Sok szerencsét és eredményes munkásságot kívánok t. Címnek az új gazdasági évre.

Wosinszky Mór Múzeum évkönyve 35. (pp. 142-143. ADT)

Dombóvár belterületének északi szélén a Köztársaság utca és a Kiskonda-patak találkozásánál, a patak keleti oldalán 2009-ben Szabó Géza és Boruzs Katalin megelőző feltárás során az ábrahámi apátság helyétől délre kb. 1 kilométerre egy középkortól a 18. századig *működő vízimalmot tárt fel.* A legkorábbi malomépülethez tartozó „legalább kéthelyiséges, rótt gerendákból készített falakat még a ciszterci kolostor működésének idejében emelték. A malmot a Kiskonda-patak vízével táplálták, a mai tüskei tótól, az egykori ábrahámi apátság alól induló csatornarendszeren keresztül.” A malom az 1540-es években megsérült, de a következő évtizedben újra használatba vették. Az 1610-es évekbe új, cölöpalapozású épületet emeltek, a feliszapolódott tavat kikotorták, a csatorna torkolatát áthelyezték, a malomkerékről lezúduló víz által kimosott mélyedéseket az ábrahámi apátság idehurcolt köveivel és tégláival feltöltötték. A felszabadító háború során valószínűleg ismét megsérült a malom, amelyet hamarosan kijavítottak, az ingoványt a kolostor apró omladékával töltötték fel, és a malomcsatorna torkolatát ismét áthelyezték.

Tanulmányok Tolna megye történetéből 11. 1987. (pp. 344-445 ADT)

... A török uralom elől az egyházi és világi földesurak 1554 után elmenekültek. Birtokaikat a török egymás között felosztotta, így a települések nagy része kettős adózás alá került. Az elfoglalt területeken a török maga is épített malmokat, de ezek után a malmok után természetbeni ajándékokkal adóztak. Így Szokoli Musztafa basa is épített néhány malmot a Kaposon és a Koppányon. Kuniban (Kónyiban) a koppáni bég háromkerekű malmot csináltatott, amelytől „az Úrnak tisztességes ajándékkal tartozik”. Az Edelén (Értény) pusztán lévő malmot pedig Ibrahim bég bírja, egy karmasin csizmája jár az Úrnak tőle. A

simontornyai malom is török kézen volt. Helyét a városon kívül, a mai Sáregres központjában kell keresnünk. . . .

Az egykerekű malmok nagyobb része kisebb patakokon és folyókon működött. . . . A 212 malomban 172 molnár és 20 molnárlegény dolgozott. Tehát nem minden malomra jutott képzett molnár, ami azt is jelentette, hogy a szakszerűtlen őrlés gyakran gyengébb minőségű lisztet eredményezett. . . . A nem megfelelően tisztított gabonából készített liszt pedig nem volt tartós, így nem csak a gabona, de a liszt értékesítése is nehézségekbe ütközött. A dombóvári uradalomban az uraság elrendelte, hogy: „Minden-féle gabonának ocsuját, kiváltképpen a buzának úgy elválasztassa (a tisztítót), hogy arról elégséges számot adhasson, amint obligáltatik is. Mert ha a gabona tisztátalan, minden a reátekítéssel is tőle elidegenedik, s megvetvény pénzre nem fordíthatatik.”

. . . . A malmok katonai szempontból továbbra is megtartották jelentőségüket. Közvetlenül a szabadságharc leverése után a katonai raktárak részére jelentést készített a megyefőnökség. . . . 2. Dombóvár: jól-lehet környékén több malom van, de csak flachméhl őrlésére alkalmasak, és a környező hercegi pusztákon állnak, közülük a Konda pusztán álló a legjobb, és egyúttal a legközelebbi is, mivel csak fél mérföld távolságra fekszik Értény, Eledény (Edelény) pusztán. Továbbá a szántói 2 ¼ mérföldre, és végül a Battae-i Somogy megyében 1 ¼ mérföld távolságra. . . .

Járások és községek neve	A malom neve és száma			Hány pozsonyi mérőt őrlet 24 óra alatt adagszám		
	hajó	patak	gőz	hajó	patak	gőz
Dombóvári járás						
Új Dombóvár	-	6	2	-	36	80

Herceg Esterházy Hengermalom, Újdombóvár: a malom, mely egykori kukoricaföldön épült fel, háromemeletes, mellé épült egy kétemeletes gabona- és lisztraktár, melyet a malommal vashíd köt össze. A gabonaraktár mellett pedig vasbetonból silót építettek. A malom gabonatisztító- és szitálóberendezéseit a budapesti Wörfner gyár szállította. A gabonaszállításra iparvágányt építettek, és önálló villamosenergia-központtal is rendelkeztek. Így nem csak az uradalom gabonatermelését tudták megőrizni, hanem más gabonaszállítmányok feldolgozására is vállalkoztak. Az egészségügyi vizsgálat is kifogástalannak tartotta a malmot, úgyszintén a hozzá tartozó munkáslakásokat is.

Herceg Esterházy: Gyárvezető: 1. Tisztviselő: 4. Művezető: 3. Szakmunkás: 11. Betanított és gépmunkás: 12. hengermalom Napszámos: 5. Összes munkás: 28. Napi munkaórák száma: 8. Munkásoknak Újdombóvár kifizetett pénzbeli járandóság: 46.459 Az üzem kihasználtságának foka: 60 %.

Vargha gőzmalom: Gyárvezető: 1. Tisztviselő: 1. Művezető: 1. Szakmunkás: 3. Napszámos: 1. Össz. munkás: 4. Dombóvár Napi munkaórák száma: 8. Munkásoknak kifizetett pénzbeli járandóság: 6.339 Az üzem kihasználtságának foka: 80 %.

Mint a fentiekből is kitűnik, igazán nagy malom egyedül az újdombóvári herceg Esterházy Uradalom malma volt, ahol a termelési érték meghaladta a 2 millió pengőt, ugyanakkor a többiek még az 1 milliós termelési értéket sem érték el. A foglalkoztatottak száma is csak ebben az egy malomban haladta meg a 20 főt.

Vízi malom őrlő gépei. (A kép illusztráció)
(Forrás: Saját fotó – Örvényes, Malom múzeum)

Vízi malom. (A kép illusztráció)
(Forrás: Saját fotó – Csopak, Plul malom)

(Forrás: Magyar Detektív 1928. június 01. (3. évfolyam 11. szám p. 47. ADT))

Vargha József
molnár, gőzmalom tulajdonos
(Értény 1870. október 1. – Dombóvár 1936. június 17.)

Vargha József 1870. október 1-én született a Tolna megyei Értényben. Édesapja Varga Lajos molnár, édesanyja Szabó Anna.

Iskolai elvégzése után maga is a molnár szakmát választotta. Első munkahelyét nem tudjuk. Később Kadarkúton dolgozott Veégh István malmában.

Itt ismerte meg későbbi feleségét Veégh Etelkát, akivel 1894. június 4-én kötött házasságot Kadarkúton. Házasságukból kettő leány született Margit és Irén.

Házasság kötése után társtulajdonos lett apósa, Veégh István kadarkúti gőzmalmában.

Kora fiatalsága óta lelkes támogatója és szervezője volt a molnárok ügyeinek. 1902-ben ő volt a főrendezője a molnár kongresszusnak.

1912-ben megvette az Árpád utca 9. szám alatt levő leégett malmot, Tomanovits Ernőtől és társától. Ez a malom korábban id. Ivanich Antal tulajdona volt, ő építtette és maga rendezte be. A leégett malom helyén egy korszerű gőzmalmot és sütödét hozott létre. A továbbiakban is tevékenyen részt vett a Tolna megyei molnárszövetség munkájában, mint a szövetség társelnöke.

1919-től a malomban társtulajdonos lett Irén leányának férje, Büchler Viktor.

A hercegi malom felépülte után, Vargha Józsefnek nem ezzel a hatalmas modern malommal kellett versenyeznie, hanem a kisebb malmokkal. Ahhoz, hogy ebből a megélhetési versenyből kedvezően jöjjön ki, 1925-ben korszerűsítette malmát.

Közben Dombóvár társadalmi életéből is kivette a részét. Tagja volt az Ipartestületnek, a tanoncvizsgáztató bizottságnak, a községi képviselőtestületnek, stb. 1931-ben Kenézy László főszolgabíró Rothermel Henrikkel és Ivanich Antallal együtt községi bírónak jelölte. Ezt a választást nem sikerült megnyernie, Ivanich Antalt választották bírónak. 1931-ben a dombóvári járásban Láng Alajossal, az Esterházy hengermalom igazgatójával együtt molnárszakértővé választják.

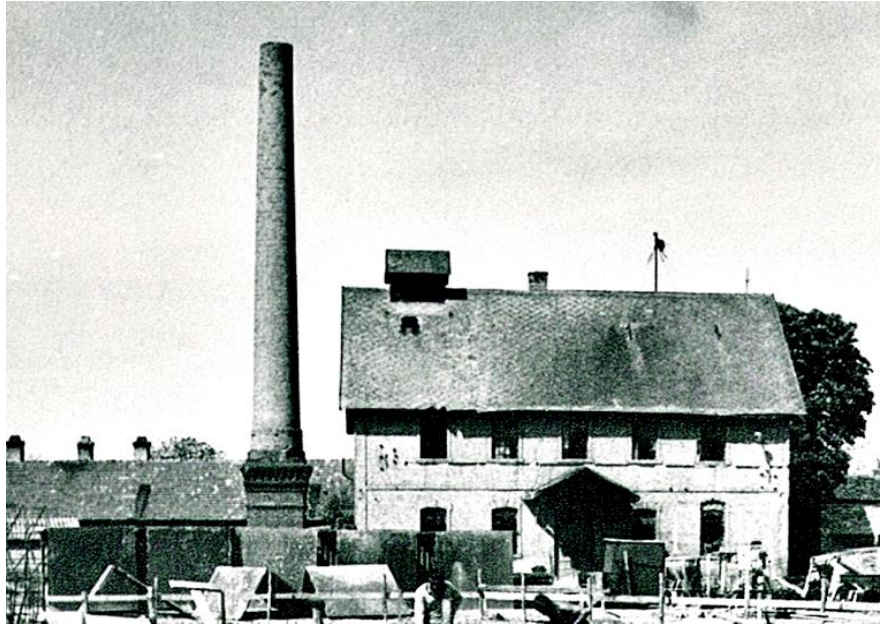
Ebben az időben már sokat betegeskedett, évek óta kínoztta a kór. A molnár munkából sem tudta már kivenni a részét. Később már az otthonából sem mozdult ki.

1936. június 17-én a szervezete feladta a küzdelmet, életének 66. évében elhunyt. Június 19-én helyezték végső nyugalomra a dombóvári egyházi temetőben, a családi sírboltban.

A malom vezetését veje Büchler Viktor vette át, majd 1945 után már özv. Vargha Józsefnét említik tulajdonosként. A felszabadulás után a malom 1945 januárjától a szovjet hadsereg részére őrlött. Később az államosítás előtt az üzem vezetőjét, egy tisztviselőt és egy almolnárt őrizetbe vettek különböző szabálytalanságok miatt és a malmot leállították. Az államosítás

19.

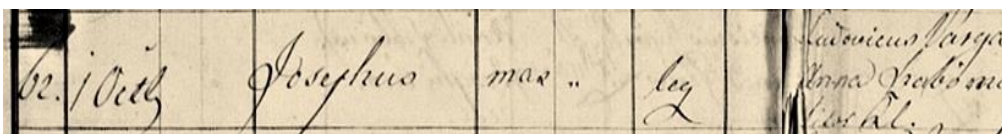
után a malom 1949 év végéig még dolgozott, majd végleg leállították, a gépeket leszerelték. Az épületeket a későbbiekben még használták raktárként, üzemként, stb. Az 1980-as években a település rendezés áldozata lett, lebontották.

A Vargha malom épületei az 1980-as évek elején, már használaton kívül.
(Forrás: DRSzN fb. csoport)

Vargha József
(Forrás: 1929. A magyar ipar almanachja II. rész (p. 97. ADT))

Vargha József születési anyakönyvi bejegyzése.
(Forrás: familysearch.org – Értény – Egyházi anyakönyvek)

1926. jüning 18.	1926. jüning 17 22 dra	Bargha Jörsaf maaluntulajdous Dauksöör Espäid u. 8.	r. ksh. 66 ins	Heig Etella	uhalai Bargh laps uhalai Kabi Amm	—	aukor baj influen La

Vargha József halotti anyakönyvi bejegyzése.
(Forrás: familysearch.org – Dombóvár – Halotti anyakönyvek)

Az összeállítás nagyobb részben az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) oldalain fellelhető anyagokból készült.

Hivatkozások a cikkek mellett.

Külön köszönet Takács Istvánnénak és Müller Ádámnak a segítségükért.

Összeállította: Vati László Dombóvár, 2023. február 24.

Az összeállítás részben vagy egészben szabadon felhasználható az összeállítóra való hivatkozás után.